
Vluchtoorden

Vanaf eind oktober begonnen Belgische vluchtelingen met enige aarzeling terug te keren naar Antwerpen en andere plaatsen en nam de druk op de kerken in het zuiden af om ruimte, materiële en geestelijke zorg te bieden. De terugkeer ging wat Nederland betreft wel wat langzaam. Eind 1914 verbleven nog meer dan honderdduizend gevluchte Belgen in ons land en ruim een jaar later nog tachtigduizend.²⁹ Op diverse plaatsen vestigden vluchtelingen zich langduriger in Nederland, zoals in een door de overheid georganiseerd tentenkamp bij Nunspeet, waar op het hoogtepunt begin 1915 ruim zesduizend Belgen een eigen gemeenschap vormden,³⁰ winkels, scholen en een rooms-katholieke kerk inclusief³¹ – die in 1917 nog vergroot werd. Dit grootste vluchtoord of Belgisch dorp – de aanduiding ‘kamp’ werd door de overheid gemeden, omdat het associaties opriep met de Engelse concentratiekampen in Zuid-Afrika ten tijde van de tweede Boerenoorlog³² – was een van de resultaten van de gecentraliseerde overheidshulp aan de vluchtelingen die na de acute en lokale hulpverlening door burgers en kerken in de eerste oorlogsweken op gang was gekomen. In oktober 1914 was Ch.J.M. Ruys de Beerenbrouck benoemd tot regeringscommissaris voor de vluchtelingen in Noord-Brabant en Zeeland. In Ede, Gouda, Uden en onder meer ook in Bergen op Zoom was zo’n vluchtoord. Deze laatste plek kreeg op 12 februari 1915 een permanent karakter, getuige het feit dat ook daar een rooms-katholieke kerk werd ingewijd, in een grote barak. In totaal brachten zo’n 20.000 van de honderdduizend Belgen in Nederland de Eerste Wereldoorlog door in deze vluchtoorden.³³ Naast de Belgische dorpen voor burgers, waren er gedurende heel de oorlog ook nog interneringskampen voor Belgische militairen, onder meer te Amersfoort-Zeist en te Harderwijk.

Soms kwam de overheid de kerk financieel tegemoet voor de kosten die zij had gemaakt bij de vervulling van haar pioniersrol in de vluchtelingenhulp. De Hervormde Gemeente te Anloo in Drenthe kreeg in 1915 bijna f400,- subsidie van de burgerlijke gemeente, omdat zij in de leegstaande pastorie en een deel van de kerk een half jaar lang zeventig Belgische vluchtelingen had gehuisvest. Toen de vluchtelingen naar het Belgisch dorp in Nunspeet verhuisden, bleek hoezeer de ruimten waren uitgewoond.³⁴

Religieuze opleving

In deze vluchtoorden moesten de enkele protestanten zich religieus zien te behelpen.³⁵ De hervormde predikanten van Harderwijk hielden in het Belgische dorp bij Nunspeet godsdienstoefeningen voor protestantse Belgen.³⁶ Dit gebeurde ook elders, maar deze incidentele bemoeienis woog bij lange na niet op tegen de activiteiten

²⁹ Moeyes, *Buiten schot*, 101.

³⁰ De Roodt, *Oorlogsgasten*, 184.

³¹ *Nieuwsblad van het Noorden*, 27 november 1914.

³² De Roodt, *Oorlogsgasten*, 159.

³³ *Idem*, 197.

³⁴ *Nieuwsblad van het Noorden*, 24 april 1915; *Provinciale Drentsche en Asser courant*, 24 april 1915.